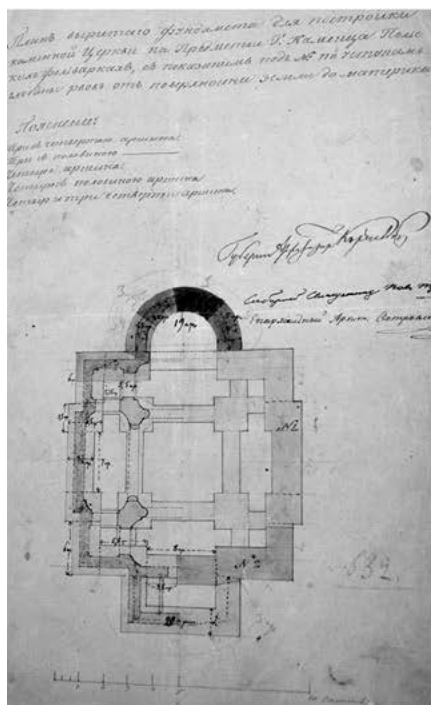

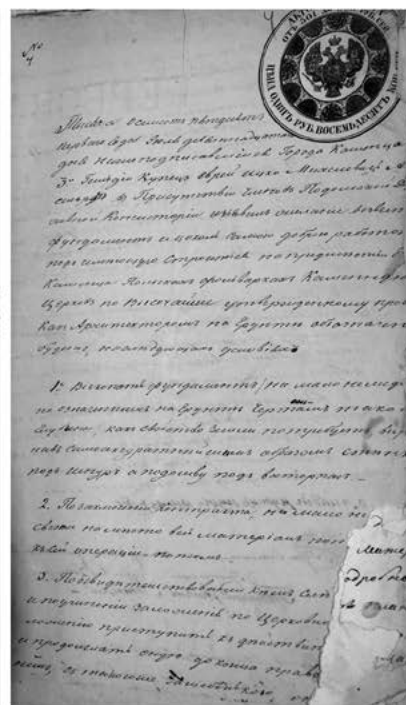
Мал. 1. Вид
Георгіївської церкви
1911 року.

Мал. 2. Фото Георгіївської церкви з книги
«Памятники градостроительства
Украинской ССР»

Мал. 3. План Георгіївської церкви з
архівної справи.

Мал. 4. Контракт з Іцком
Аксельрудом.

ЕКОНОМІКА. МЕДИЦИНА. ПОВСЯКДЕННЯ

Анатолій Войнаровський,
кандидат історичних наук,
доцент Вінницького державного педагогічного
університету ім. М. Коцюбинського

Василь Черняк,
вчитель історії Білянської ЗОШ,
Член НСКУ

ЯН ФІЛІП ФОККЕЛЬМАН

В статті йдеться про одного з перших професійних лікарів Кам'янця-Подільського після входження міста до складу Російської імперії Яна Філіпа Фоккельмана.

Ключові слова: Ян Філіп Фоккельман, медицина, шпиталь, охорона
здоров'я.

У 2017 році минає 265 років з дня народження Яна Філіпа Фоккельмана – доктора медицини, одного з організаторів медичної справи в Кам'янці-Подільському після приєднання міста до складу Російської імперії, ініціатора відкриття міського шпиталю для вбогих, епідеміолога. Його постать ще не привернула достатньої уваги місцевих краєзнавців. Ім'я Фоккельмана лише побіжно згадується в контексті історії медицини на Поділлі [1]. Натомість польські джерела дають набагато більше інформації. Так, короткий життєпис Фоккельмана міститься у фундаментальному «Польському Словнику Біографічному» [4, s. 47], видання якого розпочалося у 1935 році і продовжується до сьогоднішнього дня. Окрім того, відомості про нього можна знайти в праці С. Косьмінського [5, s.120-121]. Відомий подільський лікар Александр Кремер (1813-1880) на засіданні Товариства подільських лікарів 1 грудня 1864 року виголосив промову про Фоккельмана, яку було опубліковано в польському тижневику «Tygodnik Lekarski» [6]. Згадував про нього у своїх працях і Й. Ролле [8].

Ян Філіп Фоккельман народився у 1752 році в німецькому місті Гамбург у сім'ї лікаря. Вивчав медицину в Берлінській академії, але, не закінчивши навчання, у 1770 році вступив на службу до пруського війська. У 1776 році Фоккельман переходить служити у військо Речі Посполитої. 1782 року, маючи чин полкового фельдшера (*regimentsfeldczera regimentu pieszego buławy polnej koronnej*) (патент отримав 4 січня), був направлений до Подільського воєводства для боротьби з поширенням чуми, яка з'явилася в місті Волочиск та селах Просівці (нині – село в Підволочиському районі Тернопільської області) та Порохня (нині – село у Волочиському районі Хмельницької області) [3, s. 403; 6]. Ролле вважає, що Фоккельман прибув до Кам'янця у 1780 році [8]. Розуміючи, що ефективність праці зростає з отриманням повної медичної освіти, у 1783 році він звертається до командування з проханням про відпустку для завершення навчання. Отримавши її, навчався в університеті німецького міста Рінтольн коштом Станіслава Понятовського, останнього короля Речі Посполитої [8]. Вже наступного року Фоккельман успішно здав екзамени і, захистивши наукову роботу «*De magistratus politici attentione valetudini civium sacra*», отримав ступінь доктора медицини і хірургії [4, s. 47]. Повернувшись до Польщі, знову вступив на військову службу, але вже як лікар штабний. Був гарнізонним лікарем у Кам'янці-Подільському, де 18 березня 1789 році отримав привілей на відкриття гарнізонної аптеки [3, s. 403]. Після приєднання краю до Російської імперії, разом з військом, що перебувало в Кам'янці-Подільському, Фоккельман перейшов на російську службу. За поданням генерального штабного лікаря Міндерера, 5 травня 1793 року був призначений генералом Кречетніковим дивізійним лікарем Української дивізії. Після подачі своїх праць до лікарської колегії та здачі екзамену Фоккельман був затверджений на цій посаді 26 червня 1793 року [6]. 14 липня, після розформування Української дивізії, був направлений у відділ генерала Толстого, який стояв на кордонах імперії. Крім того, 25 червня 1793 року Фоккельмана було призначено членом екзаменаційної комісії, створеної для навчання лікарських службовців колишньої Польщі, що перейшли на російську службу [6]. Це свідчить про авторитет Фоккельмана як фахівця в медичній справі.

З 11 лютого 1796 року Фоккельмана переводять на службу до відділу війська, який стояв на кордоні з Австрійською імперією. Серед основних завдань лікаря було здійснення контролю за станом захворюваності в прикордонній смузі. 23 лютого 1797 року був призначений оператором (хірургом) губернської лікарської управи [6]. Дану установу в Російській імперії було запроваджено Законом від 19 січня 1797 року. Відповідно до нього, лікарським управам підпорядковувалися лікувальні заклади та аптеки, лікарі,

повитухи, аптекарі. Лікарські управи здійснювали огляд лікарень та аптек, боролися зі знахарством, незаконною медичною діяльністю тощо. На чолі управи стояв інспектор. Окрім нього, до її складу входили оператор (хірург), акушер та писар. Інспектор отримував 700 рублів, оператор та акушер – по 500 рублів, писар – 80 рублів на рік [2]. Незважаючи на досить високу посаду, Фоккельман протягом 1797-1798 рр. особисто приймав активну участь у боротьбі з епідемією чуми в Подільській губернії, займався організацією шпиталів для лікування заражених. Уряд оцінив діяльність лікаря, надавши йому у 1798 році чин надвірного радника та виплативши річне грошове забезпечення. Наступного року Фоккельман отримав чин колезького радника та потрібне річне грошове забезпечення [6].

У 1800 році Приказ громадської опіки разом з лікарською управою вирішили створити в Кам'янці шпиталь для вбогих мешканців міста. Велику роль у цьому відіграв доктор Фоккельман. Він вважав, що ділянка над Смотричем, яка належала колишньому коменданту Кам'янця графу Йозефу де Вітте, найкраще підходить для шпиталю. Ці землі до 1784 року належали міським ремісникам та католицькому ордену Пресвятої Трійця (тринітаріям) [7]. Крім того, джерело, яке знаходилося тут, на думку лікаря, мало цілющі властивості і мало використовуватися для лікування хворих. Фоккельману вдалося переконати графа безкоштовно передати свій будинок з парком для заснування шпиталю, про що той повідомив подільського губернатора 29 квітня 1800 року, а вже 1 травня де Вітте написав до лікарської управи листа, в якому повідомляв, що в результаті старань доброго свого приятеля доктора Фоккельмана, будинок свій разом з ґрунтами безкоштовно переказує Приказу громадської опіки задля заснування там шпиталю для вбогих [7]. Яким чином Фоккельману вдалося переконати графа, який відзначався скнарністю, переказати свою власність на користь шпиталю – залишається таємницею. Але городяни пам'ятали про подарунок, довгий час називаючи новозасновану установу «Шпиталем Вітовського» [7]. Все передане майно було оцінено у 8311 рублів 25 копійок. У парку над Смотричем росло 1472 фруктових та лісових дерев [6]. Приказ громадської опіки, за сприяння статського радника Чевкіна, привів будівлі в потрібний стан і вже у 1803 році шпиталь прийняв перших хворих [6]. За іншими даними, перших пацієнтів шпиталь прийняв чи то в кінці 1800, чи то на початку 1801 року [7]. Заслуги Фоккельмана були гідно оцінені місцевою владою. У 1801 році він отримав від цивільного губернатора почесне свідоцтво за сприяння в справі організації міського шпиталю [6].

З 1800 року Фоккельман був карантинним лікарем Ісаковецької митниці. На цій посаді також зарекомендував себе з найкращої сторони, старанно виконуючи урядові завдання. Здійснював заходи, аби не допустити на те-

риторію Російської імперії морових хвороб, які найчастіше потрапляли зі Сходу. Влада відзначила сумлінне виконання обов'язків похвальним листом від військових губернаторів Розенберга (1803 р.) та Ессена (1804 р.), а також від міністра внутрішніх справ Російської імперії Кочубея [6]. У 1807 році, коли у Львові було виявлено епідемічну хворобу, Фоккельман запровадив ряд заходів, спрямованих на недопущення її проникнення на територію Російської імперії, за що від того ж таки Ессена отримав подяку [6]. Протягом 1811-1812 рр. він виконував обов'язки спочатку помічника інспектора, а потім й інспектора лікарської управи, фактично керував медичними справами цілої губернії. Ролле звернув увагу на те, що в паперах, які залишилися після смерті Фоккельмана, знаходилися урядові інструкції щодо боротьби з чумою та іншими хворобами [8]. Та, незважаючи на високу посаду, продовжував займатися лікуванням хворих у міському шпиталі.

У 1814 році Фоккельман був звільнений зі служби за власним бажанням з отриманням чину статського радника [6]. Відтоді займався лише приватною лікарською практикою в Кам'янці та його околицях. Помер Ян Філіп Фоккельман 31 травня 1824 року [4, с. 47].

Від 1789 року Ян Фоккельман був одружений з Кароліною Оллер, дочкою варшавського банкіра [6]. Син, Ян Кароль Фоккельман (1793-1867), тривалий час був головним лікарем у міському шпиталі [5, с. 121]. Дочка, Кароліна (1797-1864), була дружиною відомого лікаря-окуліста. Померла в с. Дзялів Вінницького повіту (нині – с. Кам'яногірка Жмеринського району Вінницької області). Внук Фоккельмана також був лікарем у Кам'янці-Подільському, помер у 1871 році [8].

Ян Філіп Фоккельман був одним з перших професійних лікарів Кам'янця-Подільського після приєднання міста до складу Російської імперії, який дбав про охорону здоров'я населення. Долучився до створення в головному місті губернії міського шпиталю для бідних. Його ім'я повинно ввійти в історію медицини Кам'янця-Подільського та всього Поділля.

Список використаних джерел та літератури

1. Осетрова Г. Аптеки й аптекарі Кам'янця [Електронний ресурс] / Галина Осетрова. – Режим доступу: <http://podolyanin.com.ua/history/6833/#>
2. Смирнова Е. М. Врачебная управа в истории здравоохранения России [Електронний ресурс] / Е. М. Смирнова. – Режим доступу: <http://www.gramota.net/materials/3/2012/10-2/46.html>
3. Giedroyc Fr. Służba Zdrowia w dawnem Wojsku Polskim / Fr. Giedroyc. – Warszawa: Nakładem Ministerstwa Spraw Wojskowych, 1927. – 553 s.
4. Klukowski Z. Fokkelman Jan Filip / Z. Klukowski // Polski Słownik Biograficzny. – T. VII. – Kraków, 1948-1958. – 479 s.

5. Kościński S. Słownik lekarzów polskich / S. Kosminski. – Warszawa, 1883. – 665 s.
6. Kremer A. Żywot D-ra Jana Fokkelmanna / A. Kremer // Tygodnik Lekarski. – 1865. – №4. – S. 30-31.
7. Materiały do topografii lekarskiej i higieny gubernii Podolskiej: Sprawozdanie z czynności przy szpitalu miejskim w Kamieńcu Podolskim za rok 1863, to jest od 1 grudnia 1862 do 1 grudnia 1863 // Tygodnik Lekarski (Warszawa). – 1865. – №16. – S. 121-123.
8. Rolle J. Szpitale, służba zdrowia, choroby panujące nagle w dawnym Województwie Podolskim od początku XV wieku / J. Rolle // Dwutygodnik higieny publicznej krajowej (Kraków). – 1872. – Nr.10. – S. XXXVII-XXIX.